

EN TOEN VONDEN ZE MIJN VADER

Andreas Jonkers
En toen vonden ze mijn vader

Vader worden als je er nooit een hebt gehad

2020
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2020 Andreas Jonkers
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Frank Ruiten
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 1431 6
NUR 320

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Ik ben er niet. Ik ben een boek.

– Jan Arends, *Ik had een strohoed en
een wandelstok* (1974)

Inhoud

1. De vondst van de hondenuitlater	9
2. Vader worden als je er nooit een hebt gehad	17
3. Later word ik Vincent van Gogh	27
4. Opgroeien zonder vader	41
5. Het rode lijntje	67
6. De nieuwe vader	87
7. De mens die ik niet was	111
8. Leven in een vacuüm	131
9. Niemand die mij kan helpen	147
10. Achter het tuincentrum in Amsterdam-Oost	175

Noten 183

Verantwoording 189

Dankwoord 191

1

De vondst van de hondenuitlater

Je werd gevonden door een hondenuitlater. Achter het tuincentrum in Amsterdam-Oost, op dat naamloze pad onder aan het talud van de Gooiseweg, bij de eerste grote eik aan de rechterkant, daar bleef de hondenuitlater staan.

Dit was een losloopgebied, stond op een bord dat hij net was gepasseerd, dus ik stel me voor dat hij zijn hond had losgelaten, zijn handschoenen weer aan had gedaan en met dampende adem verder was gelopen. Het was donderdag 1 januari 2004, er viel kou uit de lucht en het schemerde nog. Boven raasden de eerste auto's voorbij richting de A10 en daar, bij die grote eik meteen rechts, stond hij stil.

Want daar lag je. Je koude lichaam, het bloed en de glijsporen in de modder. Daar lagen je gekreukte groene overhemd, de bruine leren jas, de rode wollen trui, de grijsblauwe sjaal, het stukgelopen paar schoenen, het leren foedraal en het uitschuifbare hobbymes. Je lichaam leek naar beneden gerold, de aarde om je heen was omgewoeld en vol bloedsporen. Het groene overhemd en de

rode trui waren uitgedaan, je droeg alleen een besmeurde spijkerbroek en sokken die onder de aarde zaten. Met ontbloot bovenlijf lag je in de modder: gezicht naar beneden, keel doorgesneden, armen onder je lichaam, vuisten gebald. Je schoenen waren uit, ze stonden – het was opvallend – naast je hoofd en lichaam.

Schrok de hondenuitlater? Blafte het beest? De dader kon nog in de buurt zijn, misschien was het wel een groep die je te grazen had genomen. Snel belde de hondenuitlater 112: dit moest om een misdrijf gaan, het mes lag nog naast je lichaam.

Niet veel later was de politie met twee wagens ter plaatse. Agenten zetten op een rij wat ze aantroffen, de plaats delict werd afgezet en je kreeg een witte tent over je heen. Een schouwarts onderzocht je lichaam en maakte foto's, daarna werd je ingeladen en naar het mortuarium gebracht. In het forensisch laboratorium schrok de arts-patholoog toen hij je zag. 'Zoiets heb ik nog nooit gezien,' zei hij later.

Een collega van hem vond geen aanwijzingen voor 'ziekelijke afwijkingen, geen spoor van alcohol, drugs of hoge stress'. De arts-patholoog noteerde verder: 'Vijf snijwonden in de rechterzijde van de hals, twee snijwonden in de linkerzijde van de hals, vijftien oppervlakkige snijwonden op de buik, vier steken in de rechterarm, vijf in de rechterelleboog en vier in de pols, één snijwond in de linkerbovenarm, vijf in de linkerelleboog en één in de linkerpols, oppervlakkige huidverwondingen op de rug, steekletsels in de ribben en boven de navel.'

Zeker tweeënveertig verwondingen – hoe kon dit? Met die vraag liepen twee agenten rond in Amsterdam-Oost nadat ze 's ochtends de vindplaats onder aan het talud hadden bekeken. Of er een verdacht persoon te vinden was, of mensen iets hadden gezien, of de camera's bij het tankstation langs de Gooiseweg een beeld konden geven van wat er was gebeurd.

Iemand die 'absoluut anoniem' wilde blijven kwam op hen af. Hij zei dat hij op 1 januari om 2 uur 's nachts langs het modderige pad was gereden. Vanuit de auto had hij een groep van ongeveer tien man zien staan. Het was hem onduidelijk wat de personen aan het doen waren, maar ze stonden vlak bij wat nu de plaats delict was.

De agenten liepen verder. Aan het begin van de middag kregen ze een telefoontje van het bureau. In de leren jas was een paspoort gevonden. Je dode lichaam had een naam gekregen: Johan Pieter Abel Post Uiterweer. Je was vijfenvijftig jaar, geboren in Amsterdam op 20 maart 1948.

Al snel kwamen drie van je broers naar het mortuarium om je te identificeren. Familie, vrienden en kennissen belden elkaar op: Hans was dood, het was verschrikkelijk gegaan, de politie zocht nog uit wat er was gebeurd.

Op het moment dat je eigen vader door je oudste broer werd ingelicht, wist hij het zeker. 'Dit was een misdaad,' zei hij, 'de zaak moet tot op de bodem worden uitgezocht.' Je moeder dacht aan iets anders: suïcide. Ze reageerde totaal verslagen toen het bericht kwam, alsof ze het al jaren had zien aankomen.

Zo was iedereen geschokt, verdrietig en verdeeld, die eerste dagen van 2004. Zo spookten bij al je familieleden, vrienden, kunstbroeders en kennissen dezelfde vragen door het hoofd. Hoe kon dit gebeuren? Door wie was je zo toegetakeld, met die doorgesneden keel, dat verwonde en bekraste lichaam? Of, het was bijna niet voor te stellen, had je het allemaal zelf gedaan?

Ik probeer me te herinneren waar ik was die avond, nacht en ochtend. In Zoetermeer, misschien, oud en nieuw vierden bij twee vrienden. We waren die ochtend met hun kano's het water opgegaan, hun moeder bakte 's middags oliebollen en hun vader had voor die avond tassen vol vuurwerk gekocht. Ik draaide mee in een normaal gezin, we vierden feest, terwijl mijn moeder alleen thuis was.

Of ik was toch thuisgebleven dat jaar. Ik was opgebleven tot twaalf uur, met een vriend had ik vuurwerkbommen van rotjes en voetzoekers gebouwd. De Vietnamese burens hadden een duizendklapper uitgerold die de halve stoep besloeg. De volgende dag veegden we de rode straat.

Ik weet het niet meer, het is al vijftien jaar geleden. Ik zit onder een systeemplafond op de tweede verdieping van het politiebureau aan de Marnixstraat in Amsterdam. Voor me staat een grote witte computer, ik heb je dossier uit de plastic hoes gehaald en lees het verslag van het onderzoek dat de twee agenten uitvoerden.

Een rechercheur kijkt mee, kopiëren mag niet, dus ik neem op een notitieblok over wat ze nog meer aantreffen

op die koude januariochtend. ‘De luchttemperatuur tijdens ons onderzoek bevond zich omstreeks het vriespunt,’ schreven de agenten. ‘Er viel met tussenpozen neerslag in de vorm van sneeuw, natte sneeuw en regen.’ En net als de hondenuitlater zagen ze ‘diverse bovenkledingstukken liggen’.

‘Tevens,’ lees ik, ‘zagen wij glijsporen die veroorzaakt zouden kunnen zijn door het wegglijden tijdens het lopen door een persoon.’ Wie zou dat zijn geweest? Wellicht had het met het volgende te maken: ‘Omdat de vindplaats van het slachtoffer bekendstaat als een plaats waar geregeld homoseksuele contacten plaatsvinden, werden door de schouwarts een drietal anale bemonsteringen gedaan.’

Ze leverden geen nieuwe aanwijzingen op, de bemonsteringen. Die kwamen er wel toen drie van je broers om je koude lichaam stonden. Een van de drie artsen in je familie viel het al snel op: je had een gebroken neus. Je moest geslagen zijn. Hoe breekt een mens anders zijn neus? Dat kun je jezelf niet aandoen, zei hij.

Hij begon erover in het laboratorium, lees ik in het politiedossier. Hij en je andere broers drongen aan op nader onderzoek. Misschien had Hans iets uitgelokt, was hij geslagen, was het daarna uit de hand gelopen, suggereerden ze. Misschien konden zo ook de sporen in de modder worden verklaard: iemand was weggelopen na de misdaad.

De officier van justitie gaf binnen een dag toestemming voor nader onderzoek. In het forensisch instituut

werd een röntgenfoto gemaakt van je gezicht. Maar je neus was niet gebroken.

Niet lang daarna werd het onderzoek beëindigd. In Amsterdam zetten de twee agenten alle verwondingen nog eens op een rij. Ze schreven in je dossier: 'Uit het ingestelde onderzoek is van misdrijf vooralsnog niets gebleken.'

Ik lees het, en probeer het te begrijpen.

Hoe het is gegaan, achter het tuincentrum in Amsterdam-Oost, onder aan het talud van de Gooiseweg, op die koude januariochtend, met dat 'hobbymes', minstens tweeënveertig steek-, snij- en kraswonden lang. Maar ik kan het niet. Deze ellende kan een mens zichzelf toch niet aandoen, op die vreemde plek, in de kou?

Het kan ook moord zijn geweest. Dat zou even gruwelijk, maar wrang genoeg een stuk bevattelijker zijn. Dan had een ander het gedaan, op die schimmige plek, op die met drank en drugs overladen avond. Had je iets uitgelokt? Had de dader je het mes afhandig gemaakt? Of hield hij je voor een ander? En wat deed die groep van tien mensen daar, midden in de nacht?

Ik weet het niet. De vragen die je familieleden, vrienden en kennissen begin 2004 stelden, zijn nog altijd niet beantwoord. Het is zestien jaar later, en ik begrijp niets van de droeve dood van mijn vader.

2

Vader worden als je er nooit
een hebt gehad

Ik zag mijn vader drie keer. Eén keer opgebaard, één keer in de kist en één keer levend.

Het was in februari 2002 toen hij mijn moeder en mij ophaalde in de stationshal, door zijn knieën zakte en in mijn ogen keek. Ik had me in de trein afgevraagd hoe we elkaar zouden begroeten, maar hij gaf me al een hand: Hans. Mijn vader had een baard, zag ik, en een wilde blik vol spot. Zijn muts kon je binnenstebuiten keren, dan veranderde hij van kleur, liet hij zien.

We liepen de hoge hal uit, over de zonovergoten kade, langs de rivier, naar zijn straat. Hij opende een groene deur en rende de steile trappen op naar zijn etage. Toen wij ook boven kwamen, zag ik dat alle muren met zwarte viltstift waren beschreven. Teksten die ik niet kon volgen, met snelle tekeningen van mensen en dieren ernaast. Ik herinner me een vrouw met vier of vijf borsten.

Op de grond, op de tafels, op de stoelen – overal lagen olieverfschilderijen, aquarellen, etsen, schetsen en teksten. Niets was af, maar mijn vader wilde alles laten zien. Hij pakte een ijzeren schaal uit een kast, begon er met

zijn knokkels op te slaan, deed zijn ogen dicht en barstte uit in een hees gezang dat minutenlang aanhield.

Toen ik in het donker op de wc zat – de stroom en het gas waren afgesloten – durfde ik niet meer naar buiten. Ik vond hem overrompelend, de man die net voorovergebogen de kleren uit zijn kast de woonkamer in maaide terwijl wij op twee stoelen zaten toe te kijken.

Toch deed ik de deur open, liet me meevoeren, nog een trap op. Hij hield een doek opzij: dit was zijn ‘meditatie-ruimte’. In het halfdonker wachtten haastige beelden van rode klei. Nog een paar treden omhoog was een kiepraam. Via de stalen dakgoot kon je in zijn ‘tuin’ komen, vertelde hij, een paar potten boven op het dak.

‘Daar hoeft ik niet heen,’ zei ik.

We stonden voor het raam waar de ijzige wind via de naden naar binnen woei, ik was elf jaar en rilde toen hij het vroeg. ‘Heb je het niet koud, jochie?’

Achttien jaar later zie ik het pas. Ik sta voor zijn oude huis met de groene deur, fiets aan de hand, in een straat met de hazelaars vol in het blad. Dat was een van de weinige vragen die hij me ooit stelde. Dat was een van de weinige momenten dat hij een vader kon en probeerde te zijn.

Vader, het woord alleen al. Ik had er geen en ik wilde er geen. Dat krijg je als je zonder opgroeit. Mijn moeder erkende hem niet; kort na mijn geboorte liet ze hem niet meer binnen. Het was pijnlijk en bedreigend – ze wil er alleen over vertellen als ik haar naam niet noem en zo min mogelijk over haar en hun tijd samen schrijf.

Want Hans was stuurloos, zei ze, hij kon geen grenzen aan. Wilde je ingrijpen, dan was je altijd te laat. Mijn broer, Lukas, maakte het meermaals mee toen ik nog niet was geboren: was hij aan het tekenen, dan nam Hans de potloden over, bouwde hij een blokkentoren, dan moest Hans er een stad van maken.

Alles draaide om hem, onvoorspelbaar als hij was. Die keer dat mijn moeder en hij herfstasters gingen kopen bij een boerin ergens in de buurt. Razend enthousiast vertelde Hans onderweg over de hoويمijten die Claude Monet in Giverny had geschilderd. Om op de boerderij, vanuit het niets, de vrouw totaal belachelijk te maken.

Of die keer aan zee, in het familiehuysje van de Post Uiterweers in het Zeeuwse Vrouwenpolder, waar hij eens alle muren had volgetekend: plotseling kon mijn moeder hem niet meer bereiken. Hij zei geen stom woord, liep vooruit op het strand en was uren weg in de duinen.

Waarom het ene moment raaskallen en het andere ondoordringbaar zwijgen? Dat was steeds weer de vraag. Of hij het in de hand had, of gestuurd werd; of hij een spel speelde, of ziek was; of hij geholpen kon worden, of niet meer te redden was.

Toch vindt mijn broer het een radicale beslissing dat mijn vader niet meer mocht komen. Wanneer Hans langskwam, vertelt hij, was het hele huis vol leven. Wat ze precies deden, kan hij zich niet meer herinneren, maar hij vond hem intrigerend. 'Het was een lange man met wilde krullen en zo'n groene, stoffen legerjas aan.'

Aan zijn eigen vader heeft hij – Lukas is in feite mijn halfbroer – geen enkele herinnering. Mijn broer heeft hem nooit gezien, zijn vader overleed toen hij nog jong was. Hij sprong uit een raam, ging het twijfelachtige verhaal, eerste verdieping, dood.

De man wilde geen vader zijn, niet voor mijn broer in ieder geval. Toen ik was geboren, hoor ik van een vriendin van Hans, moest en zou hij het aan iedereen vertellen. Hij liep glunderend de trap op naar haar bovenverdieping, vertelde die vriendin, keek opzij en had iemand bij de hand.

Nee, hij deed alsof hij iemand bij de hand had. Hij zei trots: ‘Kijk, dit is mijn zoon. Dit is Andreas.’

Hans wilde een kind, zeggen vrienden en familieleden, hij wilde zijn zoon zien. Toen hij niet meer mocht komen, was hij boos en bedroefd. Dus ineens stond hij in de gang bij ons thuis. Geduw volgde, de deur werd dichtgegooid en hij stond weer op straat.

Eerder had hij, terwijl mijn moeder weg was, foto’s van Lukas en mij gemaakt op onze slaapkamer. Ik was nog klein, dus kan me er niets van herinneren, net als van die andere hectische bezoeken in het begin.

Later hoor ik dat Hans een van die foto’s aan zijn eigen moeder gaf. Ze zette hem in een zilveren lijst op haar bureau en zei tegen een van haar andere zoons: ‘Ik hoop dat Andreas geestelijk iets voor Hans kan betekenen.’

Het leek er niet op. Hoe hard mijn vader het ook probeerde – aanbellen, door de straat lopen, over het hek de achtertuin in kijken –, ik bleef onbereikbaar. Af en toe

kreeg hij wat informatie van mijn moeder, of via een gedeelde vriendin van mijn ouders, maar de deur bleef dicht.

Brieven van zijn hand kwamen nog wel binnen, met bladeren uit het park, kleine vogelveren en bierdoppen van Amstel. Of hij belde vanuit een telefooncel en hield monologen over zijn lange tochten door de stad en de loeiende boten in de haven en de wonderlijke mensen die hij had ontmoet.

Meestal had ik, zoals mijn moeder een keer had geopperd, de hoorn dan al naast de telefoon gelegd.

Wat kon ik anders? Wat moest ik met die verhalen? Met die vreemde man? Hij luisterde toch niet. Toen ik wat ouder was, vroeg ik zelfs of hij misschien wat minder kon bellen. Met moeite hield hij zich aan de afspraak, vroeg toen aan mijn moeder of ik niet wat foto's kon sturen.

Ik was elfjaar en stuurde hem mijn enige brief ooit:

Beste Hans,

Bij mij alles goed. Ik heb veel kerstconcerten gehad de laatste tijd. Ook heb ik een leuke kerstvakantie gehad. Ik ben 3 keer naar de bioscoop geweest. 1 x naar het Omniversum in Den Haag. De grootste bioscoop van Nederland. Ook ben ik naar The Lord of The Rings: The Two Towers gegaan. Kunnen we trouwens samen een datum prikken dat ik bij jou op bezoek kom? Bel me daar nog maar even over.

Andreas

Die datum kwam er. Toen hij belde, nam ik op. Voor het eerst in lange tijd legde ik de hoorn niet naast het toestel. En een paar weken later, het was begin 2002, reisden mijn moeder en ik naar Amsterdam. Dus daar stonden we, in zijn straat, op zijn bovenverdieping, voor dat kierende zolderraam. Ik zei: 'Nee, ik heb het niet koud,' en we gingen weer naar beneden.

In de woonkamer vroeg hij wat we wilden doen. Er stond thee in een bruin geworden kop naast mijn stoel, hij bood rijst van gisteren aan en schudde met een zak gele wegwerpscheermesjes. 'Het zijn net frietjes.'

'Nee,' zei ik, 'ik hoef niks.'

'Zullen we een wandeling maken? Naar een museum? Naar een winkel? Ik heb alleen geen geld,' zei hij.

Ik antwoordde dat een wandeling prima was. Mijn moeder, vader en ik gingen naar buiten. De steile trappen af, de straat met de hazelaars door. Hij wees naar boven: ze zouden gouden vogels aan de hijsbalken moeten hangen, had hij bij een kunstwedstrijd voorgesteld, dan konden ze hem vergezellen op zijn tochten.

Al snel waren we weer bij de rivier. Hij bleef hier vaak staan, zei hij, 'om naar de roeimeisjes te kijken'. Toen we weer doorliepen, danste hij om ons heen op straat. Niet echt dansen, maar vooruitrennen, achteromkijken, achteruitlopen, springen. Soms, zei hij, ging hij gewoon op zijn hoofd staan, hier midden op de kade. 'Ik ben een soort clown.'

Ik weet niet meer of we verder liepen, naar zijn huis gingen of weer naar het station. Ik weet wel dat hij na ons